

Com que l'estudi d'aquest verb instrumental i bàsic pertany per enter a la gramàtica històrica, la hi hauré de deixar, i ací em limitaré a comentar-ne unes dades esparses poc conegudes i curioses. El seu ús com a verb principal, equivalent de 'tenir', va extingir-se en català des de la fi de l'Edat Mitjana; solament n'han quedat rars romanalles locals, en vells parlars del Rosselló i de les Illes. En rossellonès és cosa de pobles conlentsins a l'esq. de la Tet, arran del límit occità, on se senten encara frases com (tingueu) «pas pòu de fer tard: *ayrém téms*» ('tindrem temps', Mosset), «m' *ayriu* malici si us ho refusavi» ('em tindrieu ràbia', Conat, 1960).

En el parlar popular mallorquí pertany a l'estil de les velles rondalles tradicionals: «Això era un noble rei / que *havia* grosses riqueses / ---.--- / també conta el vell padrí / amb fosca veu tremolencia», Guasp (*IdOr* ix, 139); «no *hages* por, dona!» en una rondalla recollida per AMAlcover (*BDLC* xvi, 132); o bé en alguna vella frase feta: «Dau l'art al qui l'*ha*» és dita proverbial (*BDLC* x, 288). En general resten allà *haber* POR i *haber* NOM, per als quals remetem als respectius articles. També s'havia mantingut *haber* 'tenir' amb ús força ample a l'Alt Aragó, però últimament va quedar relegat al parlar de la Vall d'Echo, a la qual es contreien ja les dades recollides per Saroihandy el 1901, i avui encara hi assenyala A. Kuhn *é muito pan* i anàlegs (*RLiR* xi, 152).

Bastant desusat és un cas de *ésser* *hagut*, que amb el valor de 'haver estat' observem en les *VidesR*: «una fi<1>la meua qui és *aüda* longament sega», f° 67r1 (trad. «filia meam diu caecam», 176.32). Una construcció com *haber que* (*hay que*) 'caldre' ha estat sempre només castellana, i és per mala puntuació i mala comprensió que s'ha cregut trobar-ne casos en la nostra llengua medieval: «entenen prestament trametre aquí --- gents d'armes --- per què, *havents-vos* què a grair, les bones provisions que havets fetes --- vos deym, pregam e manam que ---», en doc. cancelleresc de 1391 (*A. C. A.*, reg. 1961, 90v), s'entén 'com sigui que tenim coses per agrair-vos, us manem que de les providències que heu pres (es faci tal o tal)' (i no pas com entenia Riera i Sans en assenyalar-me aquest doc., oblidant que el cat. ant. deia *grair*, no pas *agrair*).

Haver-se per 'conduir-se, comportar-se, actuar' és ja ben antic: «que l Veger e l jutge de Vilafranca --- que lialment *s'agen* en lur offici», a. 1324 (*Cartoral* de Vilafranca de Conflent, f° 10v). Modernament '*haber-se-les* (amb algú), mentre que *haver-les* (en lloc d'això) és peculiar de les Illes (p. ex., a Mall., *BDLC* XIII, 15); més, d'una i altra construcció en *AlcM* I, 4; però *haber-se-les* s'estén fins al ross.: «La santa família es quedà feta una pedra; l'enamorat, avergonyit, i sos pares, amb l'estuf de qui no sap com un *se les hau*», Ant. Cayrol (Cerdà, *Cont.*, 64).

Haver es manté, en construcció transitiva, amb el matís aspectual de 'venir a tenir', 'apoderar-se de': se n'ocupa Spitzer, *LexikK*, p. 66. L'infinitiu en aquesta acc. fou de primer, pertot, *haver*, igual que amb els altres valors. Així resta viu, tot i que en català central

s'ha fet més corrent *heure*, i en alguns parlars veïns, sobretot de fonètica occidental, *haure*. «Una vegada va trobar --- un esglaó dels que s'havien fet a la paret i, el va entrar a coll com una criatura», Coromines (*Prometeu*, xi, § 1, p. 185); i és la forma que ell usà generalment.

Ja antigament s'anaven marcant alguns plecs diferencials, en les formes del mot, entre aquests dos papers, car observem que Muntaner emprà el perfect *hagren* quan li dóna el valor de 'tenir', i en canvi *hagueren* quan és 'heure': «d'açò *hagren* los damunt dits rics hòmens gran plaer, e *hagueren* dos cavallers qui anaren ab llurs missatges a l'emperador» (*Cròn.*, Casacuberta, § 261, Casac. vii, 41.23, 24). *Haure* 'agafar, atrapar' a Morella (*BDLC* x, 208). JBXuriguera assenyala *haure'n esment* per 'tenir notícia d'algun fet, d'alguna cosa', si bé admet *ja sabràs amb qui te les heus* 'amb qui has d'enfrontar-te' en el parlar del Pla de Lleida (1964). Tanmateix la forma amb *á* havia estat usual fins fa menys de 200 anys fins al Baix-Emp.: «primícia --- de tot gra (exceptat de fava que se n'*abuén* sements) se n'*au* mitja quartera per vessana de sements», en un llevador datat de 1789, que copio a ca la Vila de St. Iscle d'Empordà.

La construcció *haber-hi*, amb un valor semblant al de 'ser', 'ser-hi', va tendir aviat a esdevenir constant i quasi soldada; ja c. 1400 comencem a trobar-ne casos on se suma amb altres determinacions de lloc: «en parais no-y ha malalties, ne fam», StVicentF (*Serm.* II, 65.23). En alguns parlars de molt cap a ponent, hi ha mostres de soldadura completa de *hi*, en formes més o menys semblants a la castellana *hay*, però esteses també a d'altres formes personals: inf. *yáure* en el Baix Segre (Seròs, Aitona, Massalcoreig, 1935); anota *yaure* AMAlcover (junt amb *yaure* o *áyure*) a Benassal i Alcala de Xi., *yabé* a Morella i a Vinaròs; *aure* o *yabé* a Fraga (*BDLC* x, 2003, 201, 208, 210, 243); a Sueres *no n'a de yáure*, junt amb imperfect *bé niaben* 'n'hi havia molts' (GHuguet i Seg., *GGRV*, p. 175). La soldadura, amb forma i abast iguals al castellà, és cosa de l'extrem Sud, zona alacantina («*hay* un cristal», Petrer, 1963); més al Nord, soldadura, però amb aplicació a d'altres formes personals: «ha-hi *hagut*», MGadea, *T. del Xè* I, 107.

Quan s'afegeix en INDE a la combinació, l'aglutinació, en el val. del N., s'anteposa: pot *niabé* 'pot haver-n'hi', Morella (1934), *deu yabé* a Carlares (entre Torl. i Beseit, 1928), *antes de niabé* 'abans d'haver-n'hi' a Vilafranca del M. (1961). I en formes altres que l'inf. també es contrau; amb un impf.: «n *i a* hiverns», Vilafranca, *n i ába* 'n'hi havia' a Xirivella i a tota l'Horta Val. (1962). En una gran part de l'àrea de *n'hi ha* en català occid.-val., hi ha amalgama de *ní* en *yn*, en present *ya*, veg. la llista de les localitats (estenen-se des de l'Alcora fins a la SdUrg.), *BDLC* IV, 281; VII, 256; IX, 53; p. ex. *ya* pertot als masos de les serres des de Penyalgosa, fins a Gandesa, *yabie* a Lluçena (1935).

Perquè això continua per la franja O. del cat. occid., i més com més cap a Ribagoça. *No yá* («fonts ací no *yá*») al Priorat (Masroig, 1935); «los còdols que *ya* al